

Verní sebe, aj svojim ideálom

Národná umelkyňa Mária Kráľovičová

Vernosť je od slov verný, veriť, praslovanský tvar je viera. Vraví, že ide o vytrvalosť duše, ktorá ju udržuje na raz nastúpenej ceste, a to aj keď pomínul pôvodný podnet, čo ju na túto cestu priviedol. Preto táto cena je poctou všetkým tým, ktorí aspoň kúsok života šli so mnou, mňa ovplyvnili a ostali verní sebe aj svojim ideálom.

Hneď v prvý deň Povstania padol môj bratanec z matkovej strany Jano Polák. Predával v obchode na rohu bratislavskej Starej tržnice, ktorý patril Tisovej rodine, a jednoducho išiel bojovať za správnu vec. S uchem pritlačeným k rádiu a stanici *Volá Londýn* som počúvala protifašistické verše neznámeho vysokoškolača obchodnej akadémie Mira Procházkzu, ktorého meno kvôli perzekúciám ako autora neuvádzali a ktorý sa neskôr stal otcom mojich detí. Jeho brata Vladimíra popravili gilotínou v nacistickej väznici Plötzensee v Berlíne za zhotovovanie falošných dokladov pre židovských spoluobčanov.

Míro bol vedúcim literárnej skupiny a vydavateľstva *Mladá generácia* ako opozície voči oficiálnym katolíckym autorom. Proti nej uverejňoval štvavé články v *Gardistovi* spisovateľ Milo Urban. Patrili k nej poetka Krista Bendová, neskorší hlásateľ Slovenského slobodného vysielča Ctibor Štítnický, generálny tajomník Spolku bojujúcich vysokoškolačkov v povstaleckej Bystrici a člen IV. československej partizánskej brigády v Nízkych Tatrách Miloš Krno, redaktor *Slobodného vysielča* a časopisu *Mor ho!* Ivan Teren, redaktor revúckych povstaleckých novín *Naše správy*, básnik Ján Brocko, ktorý krátko po oslobodení zomrel na následky svojho pôsobenia v partizánskom hnutí, Nemcami popravený talentovaný poet a dramatik Boris Kocúr či Ladislav Dzurány. Ten padol spolu s francúzskymi partizánmi v boji pri Strečne.

Potom, ako sme sa s Mírom zoznámili, mu práve vychádzala zbierka *Povstanie* a ja som na neho po skúške v divadle pískavala pod oblokmí vydavateľstva Dukla na Sedlárskej ulici, ktorého bol riaditeľom. Zároveň pracoval ako redaktor časopisu *Bojovník* a tlačový tajomník predsedu SNR Karola Šmidkeho. Priatelili sme sa s rodinou jeho syna Dragana, partizánskeho telegrafistu, ktorý prežil hrôzy koncentračného tábora v Mauthausene.

Keď po 17 reprízach, keď Budského hru *Marína* pre obvinenia z formalizmu zatrhl, poslal mi na javisko povereník pre školstvo a osvetu Laco Novomeský veľký kvetinový kôš a vizitku so slovami: „Prepáčte! Viac som urobiť nemohol!“

Ako mladej herečke mi nadbiehal Poldo Laha, ktorý bojoval pri Telgárte. Krstným môjho syna Miroslava sa stal literát Albert Marenčin, člen partizánskej skupiny Čapajev. Naším susedom na Urbánkovej ulici bol partizánsky spravodajca Samo Fal'an, ktorému Dukla vydala prvotinu *Vítazné stretnutie*. Pod ním býval známy interbrigadista Laco Holdoš.

(Pokračovanie na str. 3)

Takto si vláda a vedenie Múzea SNP predstavujú celonárodné ústredné oslavy, ktoré majú posilňovať pozitívny vzťah verejnosti k hodnotám Povstania...

foto: Monika Gergelová

Toto sa nesmie zopakovať

Miroslav Prega, predseda ObIV SZPB Michalovce

Múzeum SNP v Banskej Bystrici vyzeralo ako výcvikové centrum policajtov a vojakov. Oslavy 78. výročia SNP ministerstvo obrany zneužilo na šikanovanie ľudí. Takéto obmedzovanie ich účasti na ústredných oslavách nesmieme do budúcnosti akceptovať.

Uzavretý a zatarasovaný objekt, ostreľovači na strechách či osobné prehlídky ako na letisku vyvolávali u radových účastníkov počas osláv nedôstojný pocit ohrozenia z terorizmu. Skrytý pietny akt kladenia vencov bez sprievodného slova naznačoval oba-

vy z reakcie divákov, čo sa prejavilo aj pri vystúpeniach počas príhovorov ústavných činiteľov bez zobrazenia na veľkoplošnej obrazovke.

Je smutné a neodpušiteľné, že ani len oceňovanie a povyšovanie účastníkov osláv nemohli vidieť na veľko-

plošnej obrazovke. Treba pochváliť, že moderátor RTVS Ľubomír Bajanič svojim vystupovaním vzdal úctu účastníkom SNP. Avšak povýšenie Vladimíra Strmeňa ministrom obrany ostro kontrastovalo s ignorovaním jeho výzvy, aby Jaroslav Naď nechal Múzeum SNP na pokoji.

Ani len prísľub, že múzeum otvorí svoje brány pre širokú verejnosť o 13.30 svojvoľní organizátori nedodrži. Prezentované dôvody nezmyselných opatrení sú nezmysly, o čom svedčia tisíce účastníkov na oslavách v Levoči, Košiciach či v Nitre.

Zväz má dvoch nových podpredsedov

Branislav Balogh

Septembrové zasadanie Ústrednej rady SZPB sa zameralo na zlepšenie podmienok pre efektívne fungovanie našej organizácie v zložitej spoločenskej situácii na Slovensku.

V ranných hodinách 28. septembra sa uskutočnilo rokovanie predsedníctva, na ktoré nadviazalo zasadanie pléna ÚR. V jeho úvode predseda Pavol Sečár vyznamenal dlhoročného funkcionára, člena ÚR SZPB a predsedu ObIV z Nitry Jozefa Havla medailou M.R. Štefánika I. stup-

ňa a zdôvodnil potrebu zmeny stanov SZPB, na základe ktorej predseda môže navrhnúť nových členov ÚR a jej predsedníctva.

Jaroslav Bulko a Jozef Ťažký

Vzápätí vzhľadom na množstvo organizačných povinností vyplývajúcich z prípravy XVIII. zjazdu, na uvoľnenia postu podpredsedu už pred rokom, ale aj na finančné obmedzenia činnosti plénum zvolilo za nového člena ÚR doterajšieho vedúceho koordináčného oddelenia Jozefa Ťažkého. V ďalšom bode prítomní jednomyselne odobrili za nového

podpredsedu ÚR SZPB okrem Ťažkého aj predsedu ObIV v Žiari nad Hronom Jaroslava Bulka, ktorý bol doteraz členom rady.

Kvôli rastúcim cenám energií a ďalším nákladom ÚR rozhodla o konaní zjazdu SZPB v jeden deň (20. mája 2023), a nie dva. Predseda ObIV z Nového Mesta nad Váhom, kde sa má zjazd uskutočniť, Kamil Krištofik, objasnil komplikácie s priestorom rokovania delegátov z celého Slovenska, nakoľko sa pred niekoľkými dňami v sále spoločenského domu zrútila časť stropu.

(Pokračovanie na str. 8)

Úspešná petícia za návrat E. Gudernu

Braňo Ondruš

Petičný výbor za znovuosadenie pamätnej tabule antifašistu Eugena Gudernu v Nitre odovzdal Nitrianskemu samosprávnemu kraju hárký s vyše 1000 podpismi. O ich návrhu by preto malo rokovať krajské zastupiteľstvo. Bezproblémový priebeh petície je podľa predsedu výboru Artura Bekmatova dôkazom, že obyvatelia kraja na antifašistu Eugena Gudernu nielen nezabudli, ale jeho návrat do Nitry si želajú.

Petícia netrvala ani tri mesiace. „Nechodili sme na hromadné podujatia s výnimkou pochodu Zlatno – Skýcov, ale podpisy sme zbierali prostredníctvom dobrovoľníkov, ktorí si sami vypýtali hárký a oslovovali ľudí vo svojom okolí,“ ho-

vorí Dávid Pavelka z petičného výboru. „Žiadosti o hárký nám chodili nielen z Nitry a okolia, ale aj z ostatných okresov kraja,“ dodáva členka výboru Melinda Mikleová.

Na ťahu je kraj

Podľa zákona sa s petíciou s vyše 1000 podpismi krajské zastupiteľstvo zaoberať musí. „Podpisy sme skontrolovali, takže neočakávam komplikácie. Keďže sme petíciu adresovali zastupiteľstvu, predpokladám, že o našom návrhu bude rokovať na svojom októbrovom zasadaní,“ hovorí Bekmatov a dodáva: „Na ňom sa pokúsime poslancom vysvetliť, ako ma-cošsky sa Nitra svojho času k Eugenovi Gudernovi zachovala, a že ochota z ich strany stačí, aby sme túto historickú krivdu napravili. Mladý muž z Nitry, ktorý za vzop-

retie sa ľudáckemu režimu zaplatil svojim životom si to zaslúži.“

Práve kraj má moc Gudernov pamätník vrátiť. „Pamätná tabuľa sa nachádza v Ponitrianskom múzeu, ktorého zriaďovateľom je samosprávny kraj,“ vysvetľuje Bekmatov. Pripomína, že krajská samospráva vlastní v Nitre niekoľko miest, kam by tabuľa mohla byť osadená bez väčších problémov.

Pamätník sa nachádza v depozitári múzea

Pamätná tabuľa, o ktorej návrat sa aktivisti usilujú, bola pôvodne umiestnená na budove Gymnázia Eugena Gudernu, ktoré sídlilo na dnešnej Piaristickej ulici. Po vrátení školy piaristom Gudernov pamätník v roku 1991 odstránili a uložili do depozitára Ponitrianskeho múzea.

Zľava Artur Bekmatov, Melinda Mikleová a Dávid Pavelka s 1049 podpismi za návrat Eugena Gudernu do Nitry. foto: autor

Nitriansky rodák Eugen Guderna sa do protifašistického odboja zapojil už v roku 1939. Organizoval ilegálne mládežnícke hnutie v hlavnom meste, v jeho bratislavskom byte sa tlačil časopis *Morho!* A po napadnutí ZSSR sa zameriaval na sabotáže, zhromažďovanie zbraní a zakladanie ozbrojených oddielov. V januári 1942 ho

zatkli a v nasledujúcom roku ho odsúdili na päť rokov väzenia.

Vo februári 1945 Nemci ustupujúci z územia Slovenska eskortovali politických väzňov na územie ríše. Guderna skončil v koncentračnom tábore Mauthausen, kde na jar 1945 zahynul. Po vojne bol vyznamenaný Radom SNP II. tr. in memoriam.

Pripravme sa na zjazd

Miroslav Prega, predseda ObIV SZPB Michalovce

Nedávne zasadanie nášho ObIV zhodnotilo činnosť oblastnej organizácie za uplynulé dva roky. Skonštatovali sme, že ani pandémie a opatrenia proti nej nám nezabránili vzdať každoročne úctu osloboditeľom a účastníkom SNP. Podakovanie patrí všetkým, ktorí sa na podujatiach zúčastnili pri dodržaní opatrení.

Nechýbali ani žiaci základných a stredných škôl. Zvlášť treba oceniť účasť na Dukle, v Liptovskom Mikuláši v Háj Nicovô a Banskej Bystrici. Aktívnou prácou sa vyznačovali ZO Strážske, Zalužice, Michalovce, Nacina Ves, Sobrance a Trhovište. Podakovanie patrí za spoluprácu primátorom miest v Strážskom, Michalovciach, Sobranciach a starostom obcí.

Teraz sa musíme dobre pripraviť na výročné členské schôdze, oblastnú konferenciu a XVIII. zjazd zväzu v budúcom roku. Je potrebné venovať zvýšenú starostlivosť o všetky pamätníky a hroby našich občanov a osloboditeľov z vďačnosti za slobodu,

Zo zasadania ObIV SZPB v Michalovciach. foto: autor

du, pretože sú skutočným svedectvom hrdinstva červenoarmejcov a pravdivým obrazom našich spoločných dejín.

Spomenuli sme aj spoluprácu s orgánmi štátnej správy, krajskej a miestnej samosprávy najmä pre propagáciu činnosti SZPB na verejnosti. Za to patrí podakovanie i redakcii novín Michalovčan, mestským televíziám Mistrál a Zemplín, ktoré informujú občanov o priebehu pietnych aktov v okresoch Michalovce a Sobrance. Ocenili sme i prácu nášho tajomníka Mariána Lukáča za organizačné zabezpečenie akcií a príkladné plnenie úloh.

Obnovou pamätníka proti fašizmu

Maroš Čupka, člen Republikovej rady Socialisti.sk

Aj takto by sa dalo zhrnúť podujatie, ktoré iniciovali členovia nášho lavicového politického hnutia. Pri príležitosti 78. výročia SNP sme sa rozhodli, že obnovíme pamätník na železničnej stanici Uľanka, ktorý je len pár kilometrov od centra Povstania, Banskej Bystrice. Pamätník vznikol v roku 1969 a je pomerne rozsiahly svojim priestorom. Tvorí ho široké schodisko, oporný a okrasný múr a jednoduchá okrasná zeleň.

Podľa slov zamestnanca ŽSR sa o pamätník pôvodne starali železnice. Trať 170 Banská Bystrica – Diviaky sa zapisala do dejín ako trať SNP, na ktorej nielen že operovali pancierové vlaky, ale pomáhala tiež zásobovať vojakov. V posledných dňoch SNP, keď sa povstanci presúvali do hôr, stanica Uľanka bola jedným z centier ústupu, odkiaľ už pešo museli zdolať vojaci, partizáni, ale i civilné obyvateľstvo lesné chodníky, aby sa zachránili pred postupujúcimi Nemcami.

Toto všetko zachytáva súsošie, ktoré tvorí hlavnú časť pamätníka – ustupujúcich vojakov, ktorí nesú svojho zraneného druhá a matku s dieťaťom kráčajúcu tesne pri nich, ktorá sa obzerá za seba so strachom... Súsošie nenápadne učupené v poraste hustej zelene, bez osláv, bez spomienky. Členom hnutia Socialisti.sk sa podarilo nielen prinavrátiť pamätníku zašlý lesk, ale zároveň posilniť dôstojnosť miesta, kde sa písali dejiny!

Je na nás, aby sme zabudnuté miesta nielen obnovovali, ale vracali sa na ne opätovne, aby sme si pripomínali, čo sa za nimi ukrýva. Príbehy skutočné a desivé, príbehy o odvahe bojovať proti fašizmu.

O pamätník na mieste významnom pre SNP sa začali starať Socialisti.sk. foto: autor

**VEDECKÁ
KONFERENCIA**

**100 VLADIMÍR MINÁČ
120 VLADIMÍR CLEMENTIS**

**V INŠTITÚTE ASA
GUNDULIČOVA 12, BRATISLAVA**

7. OKTÓBER 2022 13:00

Verní sebe, aj svojim ideálom

(Dokončenie zo str. 1)

Štefanovi Bednárovi sme chodili gratulovať na meniny. Miro mu vždy zložil zdravicu, ako myjavskému rodákovi dokonca hymnu Veľkomyjavskej ríše.

V Klube spisovateľov, v Budmericiach či u nás na byte sme sa stretali s Vladkom Babničom, ktorý bol v Povstaní ako gymnazista veliteľom židovskej partizánskej jednotky, Ďurom Spitzlerom, spravodajcom frontového Bojovníka a členom partizánskej brigády Vpred Pavlom Ličkom, či Lacom Mňáčkom. Ten syna učil pesničky z mestskej periferie, vrátane siahodlhého Babinského. Ba tlačový tajomník povstaleckej SNR Šaňo Matuška mi navrhol, aby som v našom byte viedla literárny salón, načo som opáčila: „Veru, vy si budete diskutovať a ja budem vynášať prázdne fľaše!“

Súputníci na celý život

Príslušník brigády Jánošík Roman Kaliský so svojim rákošom dcér vždy obsadil najväčšiu izbu v Domove spisovateľov v Budmericiach, bývalú to pálfyovskú herňu. Domino Tatarka bol Mirovým profe-

sorom francúzštiny ešte na reálke v Žiline.

S Vladom Mináčom sme boli súputníkmi vlastne po celý život. Keď raz s Mirovom večer po korektúrach v denníku Pravda dorazili do Klubu spisovateľov ešte na Štefáničke, vedúci div z nôh nespadol, keď mu odrazu poplatili všetky zaťaté sekery a navyše naobjednali každému francúzsky koňak. Imriško Zapletal precitol až nad rámom, keď sa z rádia dozvedel o menovej reforme. Chlapci totiž chytrý nazhľadli všetky peniaze, lebo sa to dozvedeli v tlačiarňach z obťahov.

Sovietski literárni priatelia

Jój, často sme sa cestou do Budmeric zastavovali na Zochovej chate u tzv. karpatského vlka – bývalého partyzána Karola Ivčiča. Keď sa na svoju ženu nasrdil, že sa pridlo baví s hosťami, lebo žiaril, odopol si protézu nohy, o ktorú pri bojoch prišiel a naháňal ju po miestnosti.

Nespomínajúc člena poľského podzemia Jerzyho Andrzejewskiego, autora románu *Popol a diamant*, či účastníkov

Veľkej vlastneckej vojny Konstantina Simonova a Borisa Polevoja, ktorí u nás spali, lebo im Miro vydával literárne diela. Veď *Príbeh ozajstného človeka* vyšiel v Dukle v prvom preklade mimo Sovietskeho zväzu.

Role, na ktoré sa nezabúda

Zahrála som si v Bielikových *Vlčích dierach* partizánsku spojku. Sedím pri ohni a ak ste pri tej scéne žmurkli, tak už ste ma prepásli.

V roku 1959 som účinkovala v Karvašovej *Polnočnej omši* – hre o politicky rozdelenej slovenskej rodine s prisluhovačmi, partizánmi, arizátormi a kompromisníkmi vo svojich radoch, u ktorej ubytovali nemeckého veliteľa.

S inscenáciou v réžii Tibora Rakovského a hviezdnom obsadení Beta Poničanová, Jožo Króner, Vilo Záborský, Ctibor Filčík, Ďuso Pántik, Dača Turzonová a Jožko Adamovič sme žali úspechy na zájazde v Kyjeve, Charkove a moskovskom MCHAT-e. Pod poslednú repliku: „*Výzerá, milí moji, že to všetko v zdraví prežijeme. Marián nás ochráni pred Nemcami, Paľo pred komunistami... Pomôžeme jeden druhému!*“ sa pokojne môžeme podpísať aj dnes.

Do tretice som si v príbehu desiatich náhodne vybraných ľudí pred popravou v pivnici malého mestečka po Povstaní čiže v Palkovej inscenácii *Kým kohút nezaspieva* od Ivana Bukovčana strihla v roku 1969 úlohu prostitútky Mariky Mondokovej. Málo, ale predsa. Dnes sa mi zdá, akoby to bolo včera.

Nádej a nadšenie po rokoch vojny

Spomínam si na kvílenie sirén a útek do najbližšieho krytu v Liga pasáži. Na mračná dymu a všadeprítomný smrad z horiacej Apolky. Na nádej a nadšenie, keď sme sa po rokoch voj-

Národná umelkyňa Mária Kráľovičová sa preslávila aj ako vynikajúca recitátorka.

foto: archív redakcie

ny dostali z toho dlhého tmavého tunela na svetlo a chceli sme všetci tak strašne veľa dokázať, vydať zo seba to najlepšie, urobiť čosi pre malé Slovensko.

Zakladateľ Frontového divadla Andrej Bagar budoval po vojne sieť divadiel. Ja som ako holičská učnica, predavačka v obchode s odevmi a výdajkyňa papiera nabrala odvahu, prihlásila sa na inzerát na konkurz a napriek mojej záhoráčtine ma prijali. Putovala som potom tri dni vlakom cez vyhodené mosty na svoju prvú štáciu do Martina, kde som hrala po boku legendy Frontového divadla Eugena Medka. Tam sa to všetko začalo.

Stala som sa Marínou

Mimochodom, tam ma bývalý tajomník Matice slovenskej

a podporovateľ divadla básnik Štefan Krčméry pokrstil na Marínu. „*Sládkovičova Marína bola predsa čierna,*“ protirečila som. „*Ale kdeže, bola presne takáto, ľanové vlasy, blankytné oči, spievajúci hlas,*“ presviedčal ma.

To všetko akoby ani nebolo. Alebo bolo, no úplne ináč. Preto máme každú jar na bratislavskom Slavíne neďaleko súsošia Tibora Báfaya, ktorý ma kedysi modeloval ako Marínu, veľké rodinné stretnutie. Pri hrobe nadporučika Grigorija Kondratieviča Merekého. Bol to 38-ročný veliteľ čaty 24. delostreleckého pluku Červenej armády. Padol 8. apríla 1945 pri oslobodzovaní mojich rodných Čarov.

(Text predniesol syn autorky Miro Procházka ml. na matiné SZPB a MS v Bratislave 6. septembra. Medzititulky Bojovník.)

Mladučká Marína v martinskom divadle s Eugenom Medkom ako Agafia Tichonovna v Gogolovej *Ženbe*, réžia Martin Hollý, 1945.

foto: archív redakcie

Hanebné oslavy SNP

Marián Lukáč, tajomník ObIV SZPB Michalovce

Od 25. do 29. augusta aj členovia našej oblastnej organizácie oslavia 78. výročie SNP. Raritou bolo, že okresný úrad Michalovce ako organizátor pietneho aktu na Bielej Hore nás naň nepozval, nikto nás oficiálne nepríval a náš predseda sa nemohol účastníkom prihovoriť.

Je to prejav neúcty k tým, ktorí v skutočnosti roky garantujú tieto oslavy, ale aj podujatia pri iných pamätníkoch. Svojevôľa prednostky úradu zvíťazila nad odhodlaním našich funkcionárov.

V ostatných obciach – Poruba pod Vihorlatom, Vinné, Strážske, Remetské Hámre, Rakovec nad Ondavou, Zaluži-

ce, Nacina Ves a Strážske – sa podujatia uskutočnili v duchu úcty a spokojnosti.

Ďalšiu ranu sme dostali priamo v srdci SNP. Usporiadatelia nám na ústredné oslavy odopreli vstup spoločne s inými obyvateľmi Banskej Bystrice a ľuďom z ostatných kútov Slovenska. Takýto zásah vlády, aby vlastný národ sa nemohol zúčastniť na oslavách svojho najväčšieho Povstania a morálneho víťazstva nad nemeckým fašizmom je hanebný. Hanba tejto vláde, ktorá si prisvojila sviatok všetkých občanov SR bez rozdielu.

Je nedôstojné, aby pod hlavňami ostrelovačov, kontrolovaní po mene a prechádzajúc cez detektory kovov mohli sa členovia SZPB zúčastniť osláv SNP. Svojou vytrvalosťou sme sa nakoniec dostali do priestoru pamätníka SNP, ktorého návšteva bola zakázaná až do skončenia hlavného programu. Ten bol iba pre vyvolených. Aj tak vďaka MsZ Michalovce za finančnú pomoc na cestu do Bystrice.

Členovia SZPB z michalovskej oblasti si horko-ťažko vybojovali účasť na ústredných oslavách SNP.

foto: autor

Nacistické vyvražďovanie

Branislav Ondruš

Foto: archív A. Manna a redakcie

Niekedy hovoríme o rómskom holokauste, inokedy používame slovo *porajmos*, či *pharrajimos* (rezanie, trieštenie, ničenie), alebo *samudaripen* (hromadné usmrcovanie). Vo všetkých prípadoch ide o systematické vyvražďovanie Rómov, ktorí sa po Židoch stali pre nacistov druhou menejcennou rasou určenou na úplné vyhubenie. Hoci obeť cieľeného vyhladzovania, nezostali ani Rómovia bokom, keď sa na Slovensku naplno rozohral boj proti nemeckým i domácim nacistom a fašistom. Mnohí z nich sa zapojili do Povstania. O jednej i druhej téme vám dnes prinášame dva rozhovory, ktoré náš redaktor viedol s popredným odborníkom PhDr. Arne Mannom, CSc.

PhDr. Arne B. Mann, CSc. (* 1952) je popredný slovenský etnológ a romista. Žije a tvorí v Bratislave. V roku 1978 skončil štúdium na FF UK v Bratislave (odbor národopis). V roku 1980 obhájil titul PhDr., a v roku 1997 získal hodnosť CSc. Od roku 1983 pracuje ako samostatný vedecký pracovník v Ústave etnológie SAV. Skúma históriu a zvyky Rómov na Slovensku, vrátane náboženstva a viery, rodiny a spoločenských vzťahov, obrady a obyčaje, bývanie a demografický vývoj. V posledných rokoch sa intenzívne zaoberá aj témou rómskeho holokaustu. V rokoch 1998 až 2016 sa spolupodieľal aj na výskume *Etnokultúrny vývoj Romů* na Fakulte humanitných štúdií Karlovej univerzity v Prahe.

Za svoju vedeckú prácu získal od prezidenta SR Rudolfa Schustera a Nadácie Solidarita pamätnú medailu pri príležitosti Pamätného dňa obetiam holokaustu a rasového násillia. Ďalej Cenu Národopisej spoločnosti pri SAV za rok 2003 v kategórii publikačná činnosť (spolu s Milanom Kováčom) za publikáciu *Boh všetko vidí*. A MV SR a splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity mu 8. apríla 2014 udelili Cenu Romipen pri príležitosti Svetového dňa Rómov „za prínos v oblasti zlepšovania kultúrneho a vzdelanostného rozvoja Rómov“.

Ako vyzeralo rasové prenasledovanie Rómov

Branislav Balogh

Z čoho pramenila nacistická averzia voči Rómom?

Norimberské rasové zákony boli prijaté v roku 1935. Nacistická eugenetika sa zaoberala „čistotou bielej rasy“. Za „čistú“ považovali „árijskú germánsku rasu“. Naopak, Židov a Rómov považovali za „elementy zabraňujúce čistote rasy“.

Ako vyzerala genocída Rómov?

Rómovia boli označení geneticky nenapraviteľných asociálov, preto prvé koncentračné tábory boli ako *tábory pre asociálov*, kam boli umiestňovaní najprv muži, neskôr boli premenené tzv. *cigánske tábory*, kde boli sústreďované celé rodiny. Odtiaľto potom smerovali transporty do vyhladzovacích koncentračných táborov.

V prvej fáze 2. svetovej voj-

ny sa genocída Rómov odohrávala priamo za frontovou líniou. Tak to bolo na území dnešného Poľska, Bieloruska, Ukrajiny a Pobaltia. V roku 1942 nariadil vodca SS Heinrich Himmler zriadenie likvidačných koncentračných táborov.

Prečo nastala tá zmena a čo rozkaz znamenal?

Pretože ani najbezcitnejší vojaci SS masové popravy civi-

listov už psychicky nezvládali. Mnohí museli byť z frontu stiahnutí „na zotavenie“. Zriaďovaním „tovární na smrť“ sa snažili nacisti zefektívniť proces vyhladzovania. Zriaďovali plynové komory a krematóriá. Po roku 1942 bolo deportovaných približne 13-tisíc Rómov z Ríše a ďalších 10-tisíc z Európy do Auschwitz-Birkenau. Tam bol zriadený aj špeciálny rodinný *cigánsky tábor*, kde na Rómoch vykonával svoje zvrátené lekárske pokusy Dr. Mengele.

Bola situácia na Slovensku iná?

Slovensko bolo satelitným štátom Veľkonemeckej ríše. Nariadenia nadväzovali na nemecké. Prvým bol branný zákon z roku 1940, ktorý Rómom, rovnako ako Židom, neumožnil službu v armáde. Slúžili v 6. robotnom prápore.

V čom tkvelo diskriminované a rasistické zákonodarstvo v Slovenskom štáte?

Podľa vyhlášky ministerstva vnútra č. 127 z roku 1940 „pod pojmom Cigán má sa rozumieť ...iba ten príslušník cigánskej rasy, pochádzajúci z nej po oboch rodičoch, ktorý žije životom kočovným alebo usadlým síce, avšak sa vyhýba práci.“ V apríli 1941 vydalo ministerstvo vnútra vyhlášku č. 163 „o úprave niektorých pomerov Cigánov“. Táto vyhláška sa dotkla nielen početne menšej skupiny olašských Rómov, ktorým bolo zakázané kočovanie, pričom im odobrali kone a vozy, ale aj všetkých usadlých Rómov.

Kolko bolo na začiatku 2. sv. vojny u nás Rómov?

Odhady hovoria na Slovensku o 100-tisíc ľuďoch.

Aké ďalšie zákony sa na Rómov vzťahovali?

Rómovia nesmeli cestovať verejnými dopravnými prostriedkami, mali obmedzený vstup na verejné miesta, do miest a obcí smeli vstupovať len vo vymedzené dni a hodiny (napríklad dvakrát do týždňa v dopoludňajších hodinách). Nesmeli vlastniť psy, v obchodoch a pohostinstvách im nesmeli predávať alkoholické nápoje, opakovane boli zo strany príslušníkov Hlinkovej gardy vystavovaní ponižujúcim telesným prehliadkam.

Kde sa Rómovia zhromažďovali?

V zmysle vyhlášky Ministerstva vnútra z 2. apríla 1941 boli zriadené pracovné strediská (určené pre Židov) a pracovné útvary (určené predovšetkým pre asociálov, medzi ktorými boli zahrnutí aj Rómo-

via). Tí tvorili v týchto útvaroch vždy minimálne polovicu zaradencov, boli nasadzovaní na najťažšie manuálne práce. Pracovali často až 11 hodín denne v nevyhovujúcich hygienických podmienkach, za minimálnu mzdu.

Na východnom Slovensku bol zriadený komplex pracovných útvarov v Hanušovciach nad Topľou, Bystrom, Petiči a Nižnom Hrabovci – Rómovia tu budovali železničnú trať Prešov – Strážske. Na strednom Slovensku bol takýto tábor v Jarabej, kde zaradenci budovali štátnu cestu horského prechodu Čertovica. Rómovia pracovných útvarov v Dubnici nad Váhom a v Ilave boli nasadení na zemné práce pri regulácii Váhu. Ďalší takýto tábor bol v Revúcej, jeho zaradenci tu budovali železnicu Revúca – Tisovec. Rómovia, ktorí boli internovaní v pracovnom útvaru v Ústí nad Oravou sa podieľali na výstavbe Oravskej priehrady.

Podľa čoho vyberali mužov do táborov?

Zoznamy pripravovali obce, ktoré mali možnosť zbaviť sa takto ľudí, ktorých nechceli.

Máme aj pozitívny postoj obcí k Rómom?

Podľa Vyhlášky Ministerstva vnútra boli Rómovia povinní odstrániť svoje obydlia od štátnych alebo miestnych ciest. Niektoré obce sa svojich Rómov zastali, písali ministerstvu vnútra, že to spraví až neskôr, vyhovorili sa na blížiacu sa zimu a Rómov si v obci nechali. Pekný príklad je z Dunajskej Lužnej (okres Senec). Obec tvorili tri osady: dve maďarské a jedna nemecká. Keď starosta nemeckej osady dostal príkaz dodať súpis Rómov, odkázal, že on má v obci len užitočných kováčov. Nakoniec títo kováči dostali zákazku na výrobu cvočkov do vojenskej obuvi pre Wehrmacht.

Boli nejaké deportácie Rómov?

Nie, Rómovia neboli zo Slovenskej republiky deportovaní, aj keď tábor v Dubnici nad Váhom sa na takýto transport pripravoval. Z územia južného Slovenska okupovanom Maďarskom však deportovaní boli. Najprv ich sústredili Komárne a odtiaľ ich deportovali do Dachau. Odtiaľ ich odviezli do ďalších táborov – mužov do Buchenwaldu, ženy do Rawensbrücku. Napriek tomu, že išlo o tisícky ľudí, dodnes nemáme presné čísla. Jediným riešením je štúdium zoznamov z koncentračných táborov a porovnanie s prameňmi z obcí, odkiaľ boli deportovaní.

Nastúpená čata rómskeho pracovného útvaru, 1941.

Rómov a ich boj v Povstaní

Pri transportoch do koncentračných a vyhľadzovacích táborov si nemeckí trýznitelia vynútili, aby im odvlčení Rómovia zahrali.

Účasť Rómov v SNP

Branislav Balogh

Keďže Rómovia nemohli slúžiť so zbraňou v ruke, ako sa dostali do SNP?

Na Slovensku nebolo vylučovanie Rómov z armády dôsledné. Máme príklady Rómov, ktorí sa dostali na východný front a prešli k Svobodovej armáde. V nej sa podieľali na oslobodzovaní Slovenska. Po vypuknutí Slovenského národného povstania mnohí Rómovia narukovali do československej povstaleckej armády, po jeho potlačení ostali v horách ako partizáni. Najmä z Podpoľania bolo mnoho rómskych partizánov. Z jednotlivcov spomeniem Antona Facunu a z rodín najznámejšou sú Klincovci z Dúbrav, či Berkovci z Detvy, Očovej a Hriňovej. Facuna sa z východného frontu dostal do Talianska, kde sa pridal k partizánom. Pôsobil ako tlmočník, sprievodca a spravodajský pomocník v skupine Day. Bol vymenovaný za slobodníka OSS a vyslaný na územie Slovenska počas SNP.

Prečo sú príbehy Rómov v Povstaní tak málo známe?

Pretože v povstaní nevystupovali ako Rómovia, neodlišovali sa od partizánov spolu s ktorými bojovali za slobodu. Ak odišli z nejakej dedinky piati chlapi bojovať do Povstania a pridal sa k nim jeden Róm, brali ho ako ďalšieho povstal-

ca, nebola dôležitá jeho etnicita. Mnoho Rómov pomáhalo partizánom s jedlom. Partizáni často zišli do osady pod lesom, kde im dali stravu. Bolo to pre povstalcov bezpečnejšie než ísť do dediny.

Mohol získať Róm – účastník národného boja za oslobodenie osvedčenie podľa zákona č. 255/1946?

Určite niektorí toto osvedčenie dostali, nie sú mi známe ich počty, pretože pri priznávaní sa nešlo o etnicitu. Myslím, že mnohí ani nevedeli, že naň mali nárok, hoci mnohí ak neboli sami partizáni, tak partizánom aktívne pomáhali.

Ako Nemci odhalovali rómsku spoluprácu s partizánmi?

Na vyhľadávanie ukrývajúcej sa Židov a partizánov sa zameriavali príslušníci bezpečnostnej polície Sicherheitsspolizei (SIPO) a bezpečnostnej služby Sicherheitsdienst (SD), ktorí iniciovali aj provokácie. Dôvodom boli často len domnienky. Napríklad videli niekoho vychádzať z lesa, tak ho zadržali a obvinili, že pomáhal partizánom. Z obce Lutilla pri Žiari nad Hronom odviezli všetkých Rómov do Turčeka, kde ich povraždili. Zámienkou bola údajná spolupráca s partizánmi, pričom pamätníci uviedli, že z ich obce neboli partizáni, ani nik s nimi nespocoval.

Ďalší príklad je z Tisovca. Tam do rómskej osady prišli rusky hovoriaci civili, vydávajúci sa partizánov. Rómovia v nich nespoznali provokatérov a pomoc im prisľúbili. Nadránom bola obec obkľúčená nemeckými vojakmi, mužov postrelali, ženy a deti odviezli pravdepodobne do Kremničky, kde ich čakal rovnaký osud.

Existovali aj kuriózne prípady?

Trpkým je pre mňa príklad z obce Slatina. Pred Vianocami 1944 sa z obce narychlo stiahli nemeckí vojaci, pretože sa obávali útoku červenej armády. Keďže táto na obec nezaútočila, vrátili sa pre svoje zásoby potravín, odevov a ďalších vecí. Zistili, že ich sklad bol vykradnutý. Bez vyšetrovania obvinili miestnych Rómov. Potom čo znásilnili niekoľko dievčat, všetkých nahali do domu, do okien strieľali zo samopalov a hádzali ručné granáty. Nakoniec dom poliali benzínom a za-

pálili. V ohni uhorelo 56 ľudí. Sami však museli utiecť, lebo na obec útočila ruská armáda. V obecnej kronike sa uvádza: „Keby neboli meškali 1–2 hodiny, cigánskych spoluobčanov by určite zachránili.“

Odohrávali sa nejaké pogromy či organizované útoky proti Rómom aj po vojne?

Nie, to, čo by sme mohli nazvať pogromami sprevádzanými vraždami sa nedialo. Ale napríklad v 60. rokoch, v rámci programu „likvidácie cigánskych osád a rozptylu cigánskeho obyvateľstva“, zrovnali celé buldozermi, obyvateľov previezli čo českých okresov alebo nasťahovali do panelových sídlisk.

Došlo niekedy k odškodneniu Rómov?

Žiaľ, odškodnení neboli. Po vojne sa riešila genocída Židov, mnohí čo pre-

žili koncentračné tábory sa vysťahovali do cudziny. Ale Rómovia ich súčasťou neboli a ich tragédia upadala do zabudnutia. Na rozdiel od Židov sa nemali možnosť vysťahovať tak ľahko, a preto ostávali v obciach. Pokiaľ sa z bývalého člena, či dokonca predstaviteľa HSĽS stal po 1945 nový funkcionár MNV alebo KSČ, nemali sa ani komu sťažovať. Mnohí o svojom utrpení počas vojny nechceli hovoriť ani svojim deťom.

Do akej miery sa rómsky holokaust pripomína po roku 1945?

Nepripomína sa, naopak sám som mal v roku 1988 problém so snahou zaradiť do jednej publikácie o Rómoch príspevok moravského historika prof. Ctibora Nečasa o genocíde Rómov. Pred rokom 1990 bola táto téma tabu.

Ako si pripomíname vyvražďovanie Rómov

Branislav Ondruš

Rómsky holokaust dnes už nie je na Slovensku tabu, naopak, štát i spoločnosť mu venuje čoraz väčšiu pozornosť. Ako konštatuje Arne Mann, „prvý pamätník rómskym obetiam odhalil v roku 1969 v Čiernom Balogu – Vydrovskej doline, kde 14. novembra 1944 nemeckí vojaci zavraždili rómskych mužov. Ďalší odhalil v roku 1999 v Jergovskej doline, kde za živa upálili rómske ženy.“

Na mnohých miestach na Slovensku sú pamätníky SNP, na ktorých sú uvedené aj mená rómskych obetí, nikde však nie je uvedené, že išlo o Rómov, ktorí boli zavraždení z dôvodov svojej etnickej príslušnosti

Prečo druhý august?

K 2. augustu 1944 sa viaže tragická udalosť rómskych dejín, kedy v tzv. cigánskom tábore Auschwitz Birkenau bolo počas jednej noci v plynových komorách zavraždených 2897 rómskych mužov, žien a detí. U nás sme si prvýkrát pripomenuli túto udalosť 7. decembra 1999 v Dúbravách. Od roku 2005 si tento deň každoročne pripomíname v Múzeu SNP v Banskej Bystrici. V roku 2015 ho Európsky parlament vyhlásil Pamätný deň rómskeho holokaustu.

Popredný slovenský odborník na rómsky holokaust v tejto súvislosti zdôrazňuje, že si musíme uvedomiť, že aj Rómovia majú svoje dejiny a sú súčasťou našej spoločnosti. Preto ich etnické dejiny sú súčasťou našich, slovenských. Považuje za dôležité pripomínanie si rómskych obetí a súvislostí, prečo k rómskemu holokaustu vôbec došlo.

Umelé slovo Rómovia neprijali

Ako uvádzame na úvod týchto tematických dvoch strán, na jeho označenie sa používa viacero rómskych výrazov. Vari najznámejším je *porajmos*, ktorý sa u nás vyskytuje najčastejšie. Arne Mann ho však za vhodný nepovažuje, lebo toto slovo vzniklo umelo: „*Jeho autorom je prof. Jan Hancock, ktorého predkovia boli maďarskí Rómovia. Chcel vytvoriť vhodné slovo, ktoré by upozornilo na toto, dovtedy zamlčované obdobie rómskych dejín. Vybral si slovo porr z nárečia olašských Rómov na Balkáne.*“

V ich rómčine toto slovo znamená črevo a prof. Hancock z neho odvodzoval aj *vytrhnutie* či *vyvrhnutie*. No podľa Manna ho mnoho Rómov nepozná a neprijali ho: Českí romisti ho považujú aj za gramaticky nesprávne. *Je vhodnejšie používať slovo holokaust, podobne ako v prípade židovského holokaustu, keďže išlo v podstate o rovnakú diskrimináciu a vyvražďovanie.*“

Anton Facuna patril k najaktívnejším rómskym bojovníkom v 2. sv. vojne z Česko-Slovenska.

Pomník rómskeho holokaustu na cintoríne v Slatine.

Šesťdesiat dní národa, ktorý povstal (VIII.)

foto: archív redakcie a VHÚ

Pokračujeme epizódami z knihy spisovateľa a esejistu GUSTÁVA MURÍNA *Povstanie 60 dní národa*. Čo sa odohrávalo na povstaleckom území 3. septembra 1944 sa dozvieme aj z publikácie Ladislava Takáča *Nezabudnite na Telgárt* (1992).

Do ohrozeného úseku povstaleckej obrany pri Telgárte sa začali sťahovať narychlo posily. Účastník SNP Rudolf Zajac spomínal:

„Odchádzal náš prvý oddiel na Telgárt s veľkým elánom a spevom. Keď sme prechádzali cez obce Beňuš, Polomka, Hel'pa, Pohorelá a Šumiac, obyvatelia zasypali naše nákladné autá kvetmi, čo nás veľmi povzbudilo. Potom sme spievali revolučné piesne a v dedinách vládlo veľké nadšenie... Nijaký optimistický film by to neprehnal. Bola to naozaj vynikajúca nálada.“

Hroziaca katastrofa na Horehroni

Netušili, do čoho idú. Po tom, čo sa povstalecké jednotky stiahli od Popradu, Mokrade a Spišskej Novej Vsi, nastala kritická chvíľa. Nemci prakticky bez boja dosiahli Telgárt a smerom na Banskú Bystricu neexistovala stabilizovaná obrana. Jednotky sa premiešali, viazla logistika, neexistovali jasné rozkazy, hrozila dezercia.

V poslednej chvíli zasiahli dobrovoľníci z Horehronia pod velením npor. Michala Lukáča, ktorí rozpadajúci sa front podržali. Pomohla i záloha generálneho štábu v podobe rot Leteckej školy, 98 najlepších žiakov a štyria dôstojníci pod velením npor. letectva Michala Minku. Pri presune dostali v Brezne navyše dva ťažké guľomety a doplnili si muníciu. Pred Telgárdom ich už čakalo niekoľko čiat pechoty zloženej zo 600 dobrovoľníkov. Medzi nimi aj 60 robotníkov v civile, prišli ešte s granátmi po vreckách vedení učiteľom Júliusom Bélom.

Ján Juraj Stanek, neskôr prezývaný Železný kapitán, sa tak z povznesenej nálady v Banskej Bystrici zakrátko ocitol uprostred hroziacej katastrofy. Na jej zvládnutie mal kompaktnú len rotu Leteckej školy a štyroch kapitánov bez vojska. Pri presune narazili najskôr na ustupujúcu rotu npor. Borisa Horvátha. Očítý svedok to opisuje v spomínanej knihe:

„Ako to, že pokojne odchádzate z frontu? A čo vaši kamaráti, ktorých tam nechávate bojovať?“ To boli rečnicke otázky. V tej chvíli tam nebojoval organizované nikto. A nadporučík Horváth stiahol rotu, lebo všetci naokolo ustupovali. Nevedel ani odpovedať na Stanekovu otázku, aká je situácia na fronte.

„Akú úlohu mala vaša jednotka?“

„Bez presnejšieho vymedzenia. Nevieam.“

Železný kapitán zasahuje

Stanek nariadil návrat roty do Červenej Skaly. Keď tam dorazil, zistil, že sa práve skupina vojakov v kancelárii prednostu železničnej stanice hlučne domáha, aby im vypravil vlak do

Ján Juraj Stanek.

Bystrice. Ani utekať pešo sa im nechcelo.

Kapitán vstúpil, obhliadol situáciu a s revom vyhodil všetkých von. Prvého poddôstojníka sa opýtal, kde by našiel veliteľa pluku. Blízko stojaci starší záložník na to šplechol: „Nerozprávaj sa s ním! Takých sme už videli!“

Kpt. Stanek skočil po chlapi, „schmatol ho ručiskami ako lopaty pod krk, chytil za golier rovnošaty, zdvihol do výšky a prudko hodil na zem. Keď sa prekvapený muž postavil na nohy, dostal pár poriadnych záúch. Kapitán postrhával z neho výstroj a výzbroj.“ Potom Stanek siahol po revolveri a odistil ho. Zrúkol: „Velitelia a podvelitelia ku mne!“

Neochotne, no predsa sa zoradili pred neho. Prikázal im, aby

odviedli svoje jednotky na východnom konci Červenej Skaly a čakali na rozkazy. On sa vybral za pplk. Jánom Václavom, ktorého našiel na okraji lesa. V zúboženom stave, rovnošata na ňom nedbanlivo visela... „Pán podplukovník, aká je situácia vašich jednotiek?“

Václav zdvihol zrak zo zeme a nechápavo sa pozrel na kapitána. Len apaticky kývol rukou.

„Pán podplukovník, povedzte, viete niečo o situácii nepriateľa?“

Václav si oprel lakte o kolenná, ruky zaboril do dlaní a hlboko vzdychajúc sa rozplakal. Kapitán mal pred sebou človeka, ktorý stroskotal, nezvládol svoju úlohu, niesol ťarchu zodpovednosti za tragédiu jednotky, ktorú mu zverili. Sedel tu vzlykajúci, vyčerpaný, zaprášený, zruinovaný na tele a úplne skleslý na duchu.

Stanek ho poslal vlastným autom do Bystrice. Tam ho namiesto vojenského súdu čakala pohodová úloha posádkového veliteľa zvolena. Už aspoň neškodil... A Stanek sa pustil do práce.

Žandári nahradili zbabelých delostrelcov

Kpt. Ludovít Krampľ medzičasom objavil, prečo Nemci ešte nepostúpili z Telgártu. Jeho auto sa na úrovni železničnej stanice dostalo do nepriateľskej paľby. Tej na Krampľovo veľké prekvapenie kontrovala povstalecká strelba od meteorologickej stanice. Vybral sa tam a takto to opísal po rokoch:

„Na obrázok, ktorý som tam uvidel, nezabudnem do smrti. V palebnom postavení bolo družstvo našich vojakov, z ktorých dvaja obsluhovali delo a spolu ostreľovali cestu a návršie Besník. Mali tam len jedno delo v okope a náboje volne

Martinská herečka „teta“ Nad'a Hejná, počas SNP členka Frontového divadla, a básnik Andrej Plávka, vydavateľ povstaleckej tlače.

uložené vedľa, dva ľahké guľomety a niekoľko pušiek. Týchto niekoľko vojakov zadržalo nemecký postup 3. septembra ešte aj v poobedňajších hodinách.

Paľbou ovládali cestu z Besníka na Telgárt, takže Nemci sa mohli dostať do obce iba lesom z Pustého Poľa, čo nevyužili a zastavili sa v Besníku... Keď som sa zháňal po veliteľovi, prihlásil sa mi jeden muž v košeli, v tvári čierny ako murín (od prachu a dymu z kanóna), strážmajster Miloslav Gajdoš zo žandárskej stanice Telgárt.“

To delo opustili pôvodní delostrelci a tak sa ho ujal žandársky veliteľ s dobrovoľníkmi. A zachránili situáciu.

Do zápasu za dobrú vec sa zapojili aj umelci

Zaslúžila umelkyňa Nad'a Hejná, niekdajšia kmeňová herečka martinského divadla, si spomína:

„Sú chvíle v ľudskom živote, na ktoré sa nikdy nezabúda. Ja som ich zažila, keď Ján Marták, riaditeľ Slovenského komorného divadla, prišiel oznámiť, že vypuklo SNP. U nás vtedy bežala druhá sezóna tohto divadla, ktoré nemali v láske vtedajší mocipáni... V Martine už bolo cítiť, že sa čosi chystá, vo vzduchu visela bojová nálada, zbierali sme šatstvo pre mužov. Keď nám doktor Marták oznámil tú zvesť, začali sme sa tešiť ako malé deti. Pravdaže najmä my, vtedy ešte mladé herečky, neskúsené a naivné. Ja som si myslela, že v Košiciach sadnú vojaci na vlak a prejdú do Bratislavy. Neverila som, že Hitler môže ešte obetovať toľko ľudí pre dávno stratenú vec.“

Tak si zbalili rucksaky a vybrali sa do Banskej Bystrice. Nad'a Hejná mala vtedy na starosti aj štyri malé deti – dve svoje, dve bratove – a 65-ročnú matku.

„Hneď som sa prihlásila u nášho šéfa, Andreja Bagara,“ pokračuje, „ktorého som dve sezóny v divadle nevidela, plnil totiž povinnosti spojené s prípravou Povstania. Keď som ho našla, až som sa naľakala, skoro som ho nespoznala takého zarasteného, vo vojenskom mundíre. Počula som, vravím, že organizuješ Frontové divadlo. Ani mi nedal dohovoriť a zahriakol ma: Teba tu s týmto chvostom nepotrebujem! Myslel tým môj nezvyčajný sprievod. Chod' sa prihlásiť do rozhlasu!“

Tak som šla do rádia, zobrali ma a ja som sa usilovala pomôcť, ako som vedela. Recitovala som tam revolučnú poéziu slovenských klasikov, občas čítala aj správy a komentáre. Mám veľmi rada báseň Laca Novomeského Ja, Furko Mária. A tá sa často ozývala z vysielačnice.“

(medzititulky Bojovník)

Delostrelecký oddiel skupiny Jánošík pri Červenej Skale, september 1944.

Oslobodzovanie sa začalo 14. septembra

Stanislav Mičev, nezávislý historik

Kóta 662 severovýchodne od Zborova, veľkej obce v hornom Šariši. Píše sa 14. september 1944. Pochovávajú tu príslušníka 1. gardového jazdeckého zboru Červenej armády. Volal sa Michail Davidovič Tancjura.

Narodil sa v roku 1910 na Ukrajine, v dedinke Voršino v Záporožskej oblasti. Mal šesť súrodencov a pracoval ako traktorista. Išlo podľa všetkého o prvého príslušníka Červenej armády, ktorý padol na Slovensku pri jeho oslobodzovaní od nemeckých okupantov pred 78 rokmi. Zapojil sa do operácie sovietskej „kavalérie“, ktorá dostala za úlohu prebiť sa na územie SNP. Nepodarilo sa. Naši osloboditelia sa dostali do obkľúčenia, no prebili sa naspäť k svojim.

Prepíšeme učebnice dejepisu?

Zo školských lavíc vieme, že červenoarmejci prekročili naše štátne hranice 20. septembra 1944, nasledujúci deň oslobodili prvú slovenská obec Kalinov v okrese Medzilaborce. Vyznamenali sa pritom príslušníci 1. gardovej armády generálplukovníka Andreja Anatoviča Hrečka (Grečka), ukrajinského sovietskeho vojvodu a budúceho významného politika.

Operácie ČA v týchto priestoroch pôvodne neplánovala. Hlavné smery postupu mali viesť tak, aby sa Sovietsi v čo najkratšom čase dostali priamo do Tretej ríše. Severne cez Varšavu na Berlín a južne z Budapešti na Viedeň. Otvorenie smeru z Dukly cez Slovensko súviselo s vypuknutím SNP.

Už 2. septembra rozhodlo sovietske vedenie, že treba zorganizovať letecký most na pomoc povstalcov a najneskôr do 8. septembra nastúpiť na styku 1. a 4. ukrajinského frontu do útoku, ktorý mal zabezpečiť prienik na Slovensko a spojenie s povstaleckými vojskami.

Nesplniteľná bojová úloha

Ako sa však ukázalo, v karpatských terénoch s dôkladnou nacistickou obranou išlo o nesplniteľnú úlohu. Nemcom sa pripravenou bleskovou akciou podarilo odzbrojiť dve výcho-

doslovenské divízie a tak sa nedalo počítať s ich útokom do tyla nacistických jednotiek.

Namiesto rýchlej operácie sa boje zmenili na urputný zápas o každý kopec, navyše v nepriaznivom počasí. Nádejné správy, ktoré sa objavili v slobodnej tlači, povstalcov síce na pár dní pomohli psychicky, no ukázali sa ako nepravdivé.

Šiesteho októbra prekročili hranice aj príslušníci 1. československého armádneho zboru v ZSSR a následne oslobodili Vyšný Komárnik. Karpatsko-duklianska operácia trvala od 8. septembra do 28. októbra 1944. Skončila v deň, keď povstalci ustúpili z Banskej Bystrice do hôr. Bola súčasťou Východokarpatskej operácie,

Pamätník generála Jaroslava Vedrala-Sázavského v Duklianskom priesmyku, kde padol 6. okobra 1944. foto: autor

do ktorej patrila aj Karpatsko-úžhorodská operácia, ktorá trvala od polovice septembra do konca októbra. Zhruba 250-tisíc vojakov v nich nedosiahlo predpokladané výsledky, sovietski a československí vojaci oslobodili len niekoľko obcí.

Druhý a štvrtý ukrajinský front

V novembri a decembri 1944 nasledovala Východoslovenská operácia 4. a 2. ukrajinského frontu. V rámci nej sa dočkali slobody obyvatelia miest Hu-

menné, Michalovce a Trebišov. Územie Slovenska zasiahla aj Budapešťianska operácia silami 2. ukrajinského frontu: do obnovenej ČSR definitívne vrátila Levice a Šahy.

Zimná ofenzíva sa začala 12. januára 1945, keď sa rozvíjajúca Západokarpatská operácia, na ktorej sa zúčastnili aj naši vojaci. Išlo o sériu bojov, ktoré 2. a 4. ukrajinský front viedol v časovom súlade s postupom sovietskych vojsk v Poľsku. Vojaci 18. armády 4. ukrajinského frontu pod velením generála Ivana Petrova vstúpili v skorých ranných hodinách 19. januára do Košíc, ktoré sa tak mohli stať na čas de facto hlavným mestom ČSR.

Čs. armádny zbor sa posilnil náborom mužov na oslobodených územiach a mal do 20-tisíc bojovníkov. Postupoval pomerne rýchlo od Bardejova, cez Poprad až k vybudovanej nacistickej obrannej línii pri Liptov-

Príslušníci 3. horského streleckého pluku Červenej armády, ktorí sa zaslúžili o oslobodenie severovýchodného Slovenska. Veliteľ Andrej J. Vedenin uprostred. foto: VHU

sv. Mikuláši sa úspešne zavŕšili 4. apríla, 30. apríla padli aj nemecké pozície v okolí Žiliny.

Treťou operáciou na území obnovujúcej sa ČSR bola Bratislavsko-brnianska, ktorú odštartovali na dolnom Hrone 25. marca. V jej rámci oslobodili hlavné mesto Slovenska už 4. apríla. Druhý ukrajinský front pod vedením rodáka z Odesy maršala Rodiona Jakovlevoviča Malinovského tak mohol pokračovať smerom na Brno a Prahu.

Celkovo ČA nasadila na Slovensku do 600-tisíc vojakov, rumunská okolo 240-tisíc. Mobilizáciou dosiahol kontingent nášho armádneho zboru ku koncu vojny 68-tisíc mužov a žien.

Nezabúdajme na desiatky tisíc obetí

V bojových akciách na Slovensku padlo 63 517 príslušníkov národov vtedajšieho Sovietskeho zväzu, 10 435 Rumunov a 2 790 Čechov, Slovákov a Rusínov z vojska generála Ludvíka Svobodu. Ťarcha oslobodzovania najviac doliehala na Červenú armádu, no nemalé zásluhy mali i rumunské jednotky. Vo Zvolene sa nachádza ich najväčší cintorín mimo územia tejto balkánskej krajiny (vyše 10 300 pochovaných).

Z čs. armádneho zboru svoj posledný sen sníva 1 361 mužov v pietnom areáli Háj Nicovô nad Liptovským Mikulášom a 1 265 v Duklianskom priesmyku. Najznámejší cintorín ČA na Slovensku sa nachádza na bratislavskom Slavíne, kde leží 6 845 červenoarmejcov. Omnoho väčšie sú však v Michalovciach a vo Zvolene (obe približne po 17-tisíc) a vo Svidníku (vyše 9-tisíc).

Politicky podfarbené nezmysly

Teraz je „módne“ hovoriť s dešpektom o osloboditeľskej misii ZSSR v strednej Európe. Nie je to na mieste. Padlí zo všetkých armád si zaslúžia hlbokú úctu.

Poukazovať na negatíva vojny aj v podaní príslušníkov ČA je v poriadku, ale posudzovať ich historické poslanie z pohľadu Februára 1948, augusta 1968 či súčasnej vojenskej agresie Ruska proti Ukrajine je nezmysel.

Tvrdiť, že po skončení 2. svetovej vojny došlo k okupácii Československa, jednoducho nezodpovedá historickej pravde. Koncom roka 1945 na území Slovenska zostalo iba niekoľko stoviek červenoarmejcov, ktorí stavali mosty v Bratislave a Komárne. Áno, ocitli sme sa vo sfére vplyvu ZSSR, no hovoriť o okupácii v tom období sa nedá.

Tak isto treba objasňovať osudy obyvateľov ČSR, ktorých v polovici 40. rokov odviekli do ZSSR. Vyťahovať však z rukáva nezmyselné počty „zmiznutých“ ničomu nepomôže. Realita bola iná.

Našťastie sme dosiaľ mali prístup k materiálom z ruských archívov a vieme pomerne presne určiť počty odvlečených aj tých, čo prešli systémom zajateckých a internačných táborov. Problematike sa venuje niekoľko autorov, ktorí prinášajú verifikované fakty, a nie politicky podfarbené nezmysly.

My sme vojnu prežili!

Ôsmeho mája 1945 o 23:01 bola podpísaná bezpodmienečná kapitulácia nacistického Nemecka. Skončila sa tak 2. svetová vojna v Európe. Nezmyselná, krvavá, v ktorej zomrelo viac civilného obyvateľstva než vojakov.

Naši vojaci ešte niekoľko dní pred tým bojovali o výšinu Polom na prístupoch k Žiline. Mne v tejto súvislosti vždy rezonujú v hlave slová jedného z nich, náčelníka štábu 9. práporu Jána Holca:

„Uvedomte si, že sme cítili, že je o chvíľu koniec vojny. A že treba urobiť všetko, aby sme prežili. A my sme chceli prežiť. Málokto si vie predstaviť, ako sme sa, keď sa skončila vojna, hmatali po tele, ako sme jeden druhého presviedčali: My žijeme!“

Medzititulky Bojovník

Z osláv 78. výročia oslobodenia prvej obce na území Slovenska Červenou armádou, príhovor Michala Kaliňáka, kandidáta za prešovského župana. foto: autor

Krajské oslavy opäť na Prašníku

Ján Rohár

Každý národ má svojich hrdinov a pamätné miesta, no niektoré udalosti sú také významné, že poznačia celú budúcnosť a charakter národa. Takýmto medzníkom je pre Slovákov aj Povstanie. Takto sa prihovori-la predsedníčka ZO SZPB Prašník Božena Mocková pri pamätníku veliteľa 2. Stalínovej partizánskej brigády Ilju Daniloviča Dibrovu.

Na pietnej spomienke v miestnej časti Dúbrava ďalej zdôraznila úlohu členov SZPB ako nositeľov odkazu SNP, odkazu povstalcov – hrdinov brániacich ideály slobody a demokracie.

Pri hrobe troch partizánov

Povstalecká obec Prašník si každoročne pripomína výročie Povstania na roz-

ličných miestach. Inak tomu nebolo ani teraz, keď sa po pandemickej prestávke opäť na program osláv vrátil aj bohatý kultúrny program.

V osade Pustá Ves, kde pred 78 rokmi všetci výdatne pomáhali povstalcovi, účastníci položili vence k hrobu troch partizánov. Ich mená – Semjonovič, Rudenko a Rezník – vyzdvihol v prejave starosta Emil Škodáček, ktorý sa nedávno stal i predsedom OblV SZPB Piešťany. O Pustej Vsi sa podľa neho hovorí ako o partizánskej garnizóne. Tunajší obyvatelia poskytovali partizánom spravodajské informácie, ubytovanie, potraviny a zásobovanie.

Oslavy SNP na Prašníku majú tradične špeciálny status krajských osláv Trnavského kraja. Na niekoľkohodinovom programe sa zúčastnil aj župan Jozef Viskupič. V prejave pripomenul, že si už 78 rokov pripomínáme povstalecké heslo *Začnite s vysťahovaním*. Prítomných vyzval na začatie s vysťahovaním ignorancie, prekrúcania dejín a relativizácie hodnôt, za ktoré bojovali naši predkovia.

Delegácia zo Starej Turej sa zúčastnila i na krajských oslavách SNP na vrchu Roh pri Lubine.

foto: M. Krč

Vystúpenie milovníkov vojenskej histórie

Na slávnosti bola prítomná aj pamätníčka SNP Alžbeta Zolerová. Bojovníku poskytla rozhovor, ktorý onedlho prinesieme. Tradične nechýbal ani Štefan Brunovský, syn veliteľa 2. čs. partizánskej brigády genmjr. Jozefa Brunovského.

Po skončení oficiálneho programu zaujala mnohých z blízkeho i širokého okolia ukážka bojov z čias SNP, ktorú pripravil Klub vojenskej histórie Prašník. Počas celých osláv bola otvorená expozícia venovaná udalostiam spred 78 rokov. Na záver podujatia organizátori slávnostne zapálili partizánsku vatru.

Piesne vojnou písané

Ján Lipták, autor a režisér programu

Bol som 25 rokov riaditeľom Štátneho archívu v Rožňave a folklóru sa venujem vyše 50 rokov, či už ako tanečník, spevák a dnes najmä ako choreograf a režisér. Prameňov, z ktorých sa dá čerpať pri tvorbe programu s vojenskou tematikou som nazbieral neúrekom, z archívnych dokumentov i z rozprávania starého otca a otca, účastníkov oboch svetových vojen a členov SZPB.

Momentka z programu Piesne vojnou písané.

foto: autor

Gemerské osvetové stredisko v Rožňave prišlo so zámerom uviesť v rámci folklórnych slávností v Rejdovej program s vojnovou tematikou.

O utrpení

K jeho príprave som pristúpil s rešpektom. Ľudia väčšinou vojny nenávidia, boja sa o blízkych, príblytky a životy. Žiaľ, mier berieme ako samozrejmú, hoci ňou nie je. A keďže „mier je obdobie, keď sa o vojne môže nerušené spievať“, v programe spievame a hovoríme o vojnách a utrpeniach, ktoré prinášajú.

Náš program priblížil vojnu, ako sa zachovala vo vojenských piesňach, v korešpondenciách a spomienkach generácie našich starých rodičov a rodičov. Mnohí sme súčasťou tzv. trojgeneračnej pamäte, keď starí rodičia komunikujú a rozprávajú viac s vnukmi, než so svojimi deťmi, takže vnuci vedia niekedy o nich viac.

Spomienky dedov

Spomínanie starých otcov na 1. sv. vojnu sme brali ako rozprávku s dobrým koncom. Spomínanie otcov bolo ešte veľmi živé a ťažšie sa nám počúvalo. Nikdy nezabudnem, ako posedávali na priedomí a stále s rovnakým zanietením spomínali, čo všetko museli prežiť a po akej strastiplnej ceste prišli z vojny, či zo zajatia domov.

Najčastejšie sa vedeli pohádať na textoch piesní. Či strom stojí „v tej italskej zemi“, alebo „na Kráľovej holi“, či „nemeckie“. To, na čom sa však zhodli, bola platnosť „vojenskej regulácie“, poriadku a disciplíny. A že keď začali dávať vojakom pálenku „už sme vedeli, že bude útok, že budeme šturmovat... a vtedy sa obracal na boha a modlil sa aj ten, čo v boha neveril.“

Živé svedectvo

V programe vystupovali folklórne kolektívy z Rejdovej, Rožňavy, Gemerskej Polomy, Pače, Honiec, Vyšnej Slane. Hlasy chlapcov z Telgártu sa vynímali najmä, keď s Pačankami spievali v závere „Starosloviensky očenáš“.

Najstaršie zachované vojenské piesne sa viažu k protitureckým vojnám, k stavovským povstaniam, napoleonským vojnám zo začiatku 19. storočia, až napokon k pôsobeniu vojaka z územia dnešného Slovenska a jeho historických regiónov na frontoch 1. svetovej vojny a neskôr k 2. svetovej vojne a SNP. Väčšina vojenských piesní nie je viazaná na konkrétnu dedinu, resp. región. Spievajú sa po celom Slovensku i na Morave, líšia sa akurát dialektom a často aj frázovaním. Ľudové vojenské piesne predstavujú vierohodné svedectvo o dobe, v ktorej vznikli.

Zväz má dvoch nových podpredsedov

(Dokončenie zo str. 1)

Pretože pôvodne plánovaná zjazdová známka sa ukázala ako finančne nerentabilná, prítomní rozhodli o zastavení priprav jej vydania.

Aká budúcnosť čaká Bojovník?

Obsiahlejšia diskusia sa rozprúdila o budúcnosti Bojovníka a Ročenky odbojára (tá v roku 2023 nevyjde) na základe analýzy, ktorú vypracoval šéfredaktor Braňo Ondruš. Vo všeobecnosti sa ich redaktorom dostávalo pochvál a poďakovaní. Panovala zhoda aj na tom, že tlačené periodikum je pri zohľadnení zvykov súčasnej členskej základne nevyhnutné zachovať, no naďalej treba rozvíjať i jednotlivé webové stránky zväzu.

Podpredseda ÚR SZPB Juraj

Drotár v súlade so svojím stanoviskom z predchádzajúcich rokovaní predsedníctva pripomenul, že by sa v časoch krízy mal časopis viac zamerať na vnútorné podujatia a činnosť jednotlivých základných organizácií a oblastných výborov. Ďalší podpredseda Norbert Lacko zase zastáva názor, že by mali mať väčšie zastúpenie materiály vzdelávacieho charakteru pre členov a sympatizantov. Z nich by mohli čerpať žiaci, no najmä učiteľia pri dopĺňaní vedomostí o histórii obdobia boja za národné oslobodenie a o ďalších témach, ktoré sú náplňou činnosti SZPB.

Jednorazový finančný príspevok

Členovia ÚR po oboznámení sa s ťaživou finančnou situ-

áciou zväzového periodika pristali na jeho mesačnú periodicitu na 16 stranách. Vzhľadom na množstvo mladších členov zväzu sa v dvojtyždňovej periodicite bude uverejňovať informačný vestník na facebookovej stránke SZPB.

Členskú základňu vyzvali, aby

namiesto uvažovanej zjazdovej známky prispela formou jednorazového finančného príspevku na pokrytie nákladov súvisiacich so zjazdom. Zo sumy vybranej ZO a oblastnými výborami sa bude môcť polovica použiť na pokrytie výročných členských schôdzí (v októbri až decembri 2023) a následne oblastných konferencií. Aktívna účasť

funkcionárov OblV SZPB na VČS je samozrejmosťou.

Tajomník ÚR SZPB Viliam Longauer informoval o uskutočnených podujatiach od posledného rokovania rady v júni 2022. Plénum uložilo pripraviť obsahovú náplň XVIII. zjazdu prostredníctvom viacerých komisií, ktoré ešte v tomto roku musia mať prvé zasadanie.

Záber zo septembrového zasadania ÚR SZPB.

foto: Ján Rohár

Do Čierneho Balogu a Nemeckej

Soňa Pinková

ObIV SZPB Prievidze zorganizoval 10. septembra spomienkovú akciu na oslobodzovacie boje v okolí Čierneho Balogu a Nemeckej. Hoci ráno bolo zamračené, v priebehu dňa sa zmenilo počasie a krásne svietilo slnko. Účastníci zájazdu dostali v autobuse písomnú informáciu o histórii obcí a o zapojení miestnych obyvateľov do boja proti nemeckým fašistom.

V Čiernom Balogu sa pred domom kultúry nachádza Pomník partizána, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou a nad obcou sa týči Pamätník SNP, kde sme položili veniec na znak úcty padlým. Za mimoriadnu pomoc, statočný a hrdinský odpor proti okupantom vyznamenali obec Čierny Balog Radom červenej hviezdy, Radom SNP I. triedy a ďalšími vyznamenaniami.

Na mieste represálií

Prevezli sme sa Čiernohorskou železničkou, ktorú od roku 1995 vlastní združenie obcí – Mik-

roregión Čierny Hron. Od roku 2001 ho v úlohe dopravcu vystriedala verejnoprospešná nezisková organizácia Čiernohorská železnica.

V Nemeckej sme k Pomníku položili veniec a navštívili expozíciu, ktorá je venovaná jednej z najtragickejších kapitol slovenských novodobých dejín – represáliám nemeckých nacistov a ich domácich kolaborantov z radov Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy a príslušníkov nemeckej národnostnej skupiny.

Spomienka na tragédiu

Nemecká sa do dejín výrazne zapísala v januárových dňoch 1945, kedy sa vápenná pec situovaná na rozhraní chotárov obcí Ráztoka a Nemecká stala miestom tragických udalostí, hromadných popráv priamych účastníkov SNP, ich rodinných príslušníkov, sympatizantov SNP a rasovo prenasledovaných ľudí.

Na spomienkovom zájazde sa zúčastnili členovia ZO SZPB Prievidza, Malinová, Zemianske Kostolany, Dolné Vestenice, Pažiť, Žabokreky nad Nitrou a Partizánske.

Účastníci spomienkového zájazdu na jednom z najznámejších miest Slovenska – v Nemeckej.

foto: autorka

Účastníci osláv pred pomníkom SNP v Telgárte. V ich strede je Pavol Sečkář.

foto: Ján Lakanda

Oslava SNP v Telgárte

Ján Šulej,
tajomník ObIV SZPB Brezno

V rámci Dňa obce Telgárt sa 9. septembra uskutočnili oslavy 78. výročia SNP a pripomienka vypálenia obce. Tragické udalosti z 5. septembra 1944 pripomína pomník SNP pred obecným úradom, ktorý tvorí súsošie partizána a ženy s dieťaťom.

Na pietnej spomienke sa zúčastnil aj predseda SZPB Pavol Sečkář, člen ÚR SZPB Ján Šulej a člen predsedníctva ObIV SZPB Brezno Ján Lakanda.

Pavol Sečkář v svojom príhovore vyzdvihol význam SNP, jednej z najvýznamnejších udalostí v novodobých dejinách nášho štátu.

Oslavy pokračovali na miestnom cintoríne položením veniec a kytíc k pomníku 103 hrdinov, ktorí padli v SNP počas bojov o oslobodenie Telgárta. Zástupca starostu obce Vasil Černák v príhovore poukázal na dejinný význam týchto udalostí a pripomenul ťažké boje, počas ktorých bolo v Telgárte vypálených a zničených 263 domov.

Historické prechádzky po Záhorí

Jarmila Valovičová, predsedníčka ZO SZPB Šelpice

Členovia ZO SZPB v Šelpiciach s rodinnými príslušníkmi navštívili 13. augusta navštívili Záhorie. Prvá zastávka bola v Brezovej pod Bradlom na cintoríne pri Dejinnom pamätníku hrdinských bojov v rokoch 1848–1849, ale aj v 1. a 2. svetovej vojne a padlých v SNP.

Pri soche J. M. Hurbana.

foto: autorka

Pamätník je zároveň miestom posledného odpočinku autora tejto mohyly Dušana Jurkoviča. Nikto z nás o tomto pamätníku doteraz nevedel. Bol to prekvapujúci dojem.

Inšpiratívne obecné múzeum

Len na skok to bolo k Jurkovičovej mohyle M. R. Štefánika. Niektorí sa tu ocitli prvýkrát, iní opakovane, ale na každého toto miesto pôsobí magickou silou. Dojmy umocňuje krásny výhľad na okolie. Na Košariskách sme položili kyticu kvetov k pamätníku obetiam fašizmu. Prehliadka Múzea M. R. Štefánika bola zaujímavá a pútavá.

Po výbornom obede sme sa vybrali do V kopaničiarskej osade Rehúši sme sa stretli so starostkou obce Prietrž, kam osada patrí, Dankou Blaškovou a predsedom ZO SZPB Pavlom Reptom. Pekné múzeum obce môže byť inšpiráciou pre iné. V Múzeu roľníctva sme si my, starší, s nostalgiou zaspomínali na časy, keď ešte na poliach stáli mláčačky,

jazdili samoviazače, kosačky. Dvanásťročné účastníčky do pamätnej knihy napísali: „Veľmi sa nám páči tá starodávna IKEA.“

V Hlbokom

Pri káve sme podebatovali s hosťiteľmi o živote v obci i o činnosti ZO SZPB. Radi sa s nimi stretneme opäť, lebo sú to ľudia, ktorí do svojej práce vkladajú veľa energie a nadšenia. Kyticu kvetov sme položili i k pamätníku SNP, ktorý je neúplný, lebo plastiku z bronzu niekto ukradol.

Napokon sme navštívili Hlboké, kde 45 rokov pôsobil ako farár Jozef Miloslav Hurban. Na fare sa v roku 1843 stretol s L. Štúrom a M. M. Hodžom a prijali rozhodnutie kodifikovať spisovnú slovenčinu. Pozreli sme si pamätnú tabuľu na fare, na cintoríne Hurbanovu mohylu, ďalšie Jurkovičovo dielo. Pôvodný hrob v minulosti bol v kúte cintorína. Na náhrobník sa Hurbanovi zozbierali slovenskí národovci a vyryli naň: „Sláva národa hodna je obetí.“

Kytice k obnovenému pamätníku SNP pri príležitosti 78. výročia Povstania na terasu pri MsÚ v Banskej Štiavnici položili zástupcovia ZO SZPB hrdinu SNP Ladislava Exnára, primátorka Nadežda Babiaková, občania a miestna mládež.

Text a foto: predseda ZO SZPB Vladimír Poprac

- **Bačkov:** Anna Hričová 65 rokov.
- **Banská Bystrica:** Barbora Maková 91, Martina Kolesárová 50 a Ing. Marian Čellár 70 rokov.
- **Bardejov:** Štefan Ondis 80, Mária Pisančíková 85 a Eva Kunstová 88 rokov.
- **Bojnice:** Otília Pipíšková 76 rokov.
- **Bratislava:** Dáša Halášová 75, Zdena Bilčíková 70, Vladimír Ševčík 70, Eva Karvašová 90 a Jozefa Železníková 91 rokov.
- **Čadca:** Jozef Murín 70 rokov.
- **Čaňa:** Michal Soták 82, Irena Futkošová 75, Jozef Tilimon 35, Kvetoslava Szilagyiová 70 a Margita Bittová 90 rokov.
- **Čelovce:** Marta Tóthová 70 a Veronika Mitrová 70 rokov.
- **Cetuna:** Jarmila Hrevrišová 72, Emília Pražienková 82, Vladimír Zemanovič 77 a Věra Kačíková 74 rokov.
- **Cinobaňa:** Zuzana Moravčíková 84, Daniela Žovinková 60 a Mgr. Branislav Boroš 60 rokov.
- **Dobšiná:** Husárová Hildegarda 80 rokov.
- **Egreš:** MUDr. Gabriela Timková 30 rokov.
- **Harmanec:** Mária Knoppová 84 rokov.
- **Hniezdne:** Alžbeta Dubielová 95 rokov.
- **Horná Mičiná:** Anna Klimentová 75 rokov.
- **Hrnčiarске Zalužany:** Mária Barcajová 81, Ján Malatiniec 81, Mária Seyffert 75, Milan Parobek 60, Anna Vetráková 60 a Marta Husárová 70 rokov.
- **Hrušov:** Anton Benko 80 rokov.
- **Choňkovce:** Ján Skyba 70 rokov.
- **Iňačovce:** Gabriel Ivanko 70 rokov.
- **Kežmarok:** Anna Compeľová 94 rokov.
- **Klenovec:** Viera Dovalová 75, Igor Antal 75, Zuzana Sihelská 80, Slavomira Fulerčíkova 65 rokov.
- **Košice:** Terézia Jarčušková 70, Ida Danielisová 89, Jarmila Moflárová 70, Barbora Demeterová 83 a Eva Nevlahová 70 rokov.
- **Kokava nad Rimavicou:** Tibor Pokorádi 88 rokov.
- **Kyjov:** Tomáš Hric 65 rokov.
- **Kysta:** Simona Dóciová 30 rokov.
- **Lipany:** Miloš Pavlovský 50 rokov.
- **Liptovská Kokava:** Eva Valientková 80 a Anna Kapitáňová 70 rokov.
- **Lubietová:** Milena Majerová 60 rokov.
- **Lučenec:** Valéria Beracková 84 rokov.
- **Martin:** Júlia Bohošová 75 rokov.
- **Medzibrod:** Michal Číž 85 rokov.
- **Medzilaborce:** Michaela Dutkova 40 a Michal Kozej 70 rokov.
- **Michalovce:** Slavko Jakubčo 55, Milan Gramata 55, Anna Todorová 95, Helena Ďurovčíková 70, Mária Valisková 86 a František Uhaľ 86 rokov.
- **Myjava:** Alžbeta Kutáľková 84 a Eva Sládečková 65 rokov.
- **Nacina Ves:** Marián Rudačko 65 rokov.
- **Nitra:** Jozefína Maťová 94 a Irena Kertészová 82 rokov.
- **Nížné Ružbachy:** Peter Mátava 40 rokov.
- **Nové Mesto nad Váhom:** Emília Rojková 93, Anna Tomešová 93, Štefan Pollák 90, Pavol Mihálik 89, Miloslava Chimčáková 88, Oľga Učňová 80, Maximilián Kubinec 84 a Ján Grznár 70 rokov.
- **Nová Ľubovňa:** Peter Boleš 70 a Mária Folvarčíková 75 rokov.
- **Novosad:** Mgr. Jaroslav Hrubý 70 rokov.
- **Plaveč:** Ján Mucha 70 rokov.
- **Pliešovce:** Anna Valentíková 85 rokov.
- **Pohorelá:** Anna Koprášová 55, Ludmila Krnáčová 75, Mária Matúšová 94, Matej Pletka 70, Karol Pletka 40 rokov.
- **Poltár:** Ján Drugda 70 rokov.
- **Pôtor:** Mária Danková 81 rokov.
- **Prešov:** Slavomír Marton 50 rokov.
- **Rajec:** Ľubomír Kardoš 30 rokov.
- **Rožňava:** Bc. Norbert Smolko 55 rokov.
- **Šambron:** Stanislav Fedor 65 rokov.
- **Sečovce:** Denisa Maková 45 rokov.
- **Selce:** Mgr. Stanislav Koctúr 81 rokov.
- **Stará Ľubovňa:** Ing. Dušan Kandra 80 a Ján Ratvaj 70 rokov.
- **Stráňany:** Mária Holčíková 89 rokov.
- **Štrba:** Justína Herichová 85 rokov.
- **Sučany:** Ondrej Círia 82 rokov.
- **Tlmače:** Jolana Zorgovská 85 rokov.
- **Trebišov:** Mária Hrehová 75 a Terézia Berincová 80 rokov.
- **Trenčín:** Magdaléna Kováčová 92 a Viera Barátová 87 rokov.
- **Uderiná:** Svetlana Petrušová 60 rokov.
- **Utekáč:** Gizela Schrenková 91 rokov.
- **Veľké Kapušany:** Alžbeta Hrkel'ová 89 rokov.
- **Veľké Teriakovce:** Ľubor Palkovič 45 rokov.
- **Vráble:** Soňa Madurkayová 70 rokov.
- **Zemplínska Široká:** Natália Čuvanová 70 rokov.
- **Zemplínske Hradište:** Terézia Tomková 75 rokov.
- **Žiar nad Hronom:** Mária Čopová 82, Albín Beňo 70 a Elena Uhrínová 80 rokov.
- **Zvolenská Slatina:** Anna Duríčková 80, Veronika Lalíková 79 a Gabriela Lehotská 82 rokov.
- **Zvolen – Zlatý Potok:** Jaroslav Mojžiš 70 a Ján Kováč 75 rokov.

Jubilantom srdečne blahoželáme.

Odišiel obetavý funkcionár

Jozef Havel, predseda ObĽV SZPB Nitra

Dňa 15. septembra 2022 sme sa navždy rozlúčili s dlhoročným členom a obetavým funkcionárom SZPB Ivanom Malým. Pán Malý sa narodil 22. 8. 1951 v Host'ovciach. Po ukončení základnej a strednej školy pracoval v n. p. Calex Zlaté Moravce ako redaktor závodného časopisu, neskôr ako vedúci oddelenia technicko-ekonomickej propagácie.

Popri práci trénoval dorastenky závodného oddielu pozemných hokejistiek, neskôr aj družstva žien. Bol spoluzakladateľom atletického oddielu TJ CALEX i predsedom futbalového oddielu. Za dosiahnuté vynikajúce výsledky bol ocenený niekoľkými čestnými uznaniami a plaketami. Aktívne pracoval aj ako poslanec mestského zastupiteľstva v Zlatých Moravciach so zameraním na rozvoj športu a kultúry.

Za jeho aktivitu mu bolo udelené ocenenie OSOBNOST KULTÚRY za rok 2020. Po odchode do dôchodku sa venoval poskytovaniu tlačiarenských služieb. Dlhé roky bol členom Matice slovenskej a nášho Zväzu. Až do svojej smrti, napriek ťažkej chorobe vykonával funkciu predsedu ZO SZPB Zlaté Moravce a člena ObĽV SZPB v Nitre. Ústredná rada SZPB a ObĽV SZPB ocenili jeho prácu udelením niekoľkých čestných uznání i Medailou M. R. Štefánika III. st. Ivan Malý zomrel 13. septembra 2022. *Češ' jeho pamiatke.*

Navždy sme sa rozlúčili

- **Bojnice:** s 89-ročnou Ľudmilou Barborkovou.
- **Partizánske:** so 76-ročným Ing. Miroslavom Cimermanom a 81-ročným Jaroslavom Kollárom.
- **Duplín:** s 97-ročnou Annou Gajdošovou, priamou účastníčkou protifašistického odboja, pomocníčkou partizánskej skupiny Čapajev.
- **Liptovská Kokava:** s 84-ročným Vlastimilom Taraglom.
- **Lučenec:** so 75-ročným Štefanom Golianom.
- **Michalovce:** s 93-ročnou Alžbetou Ferencovou.
- **Selce:** s 84-ročným Milanom Olejom.
- **Zvolen – Zlatý Potok:** so 75-ročnou Drahomírou Plameňovou.

Češ' ich nehynúcej pamiatke!

Krédo našich nasledovateľov

Eva Brozmanová,
predsedníčka ZO SZPB Trieda SNP Banská Bystrica

V predvečer osláv 78. výročia SNP si členovia základných organizácií SZPB v Banskej Bystrici Trieda SNP, Stred a Radvaň uctili položením vencov k pamätnej tabuli generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta a k soche Partizána pod Urpínom hrdinov Povstania.

Na akcii sa zúčastnil aj viceprimátor Jakub Gajdošík, ktorý poďakoval členom zväzu za ich aktivity. Členka ZO Múzea SNP Viera Kováčová oboznámila prítomných s činnosťou oboch generálov počas SNP. Predseda ZO

Banskobystrickí členovia SZPB pred budovou veliteľstva 1. čs. armády na Slovensku, kde je umiestnená pamätná tabuľa s vyobrazením generálov Goliana a Viesta.

foto: František Bruchánek

Stred Ján Žiško v príhovore pripomenul, že organizované podujatia SZPB sú dôležité preto, aby aj ďalšie generácie

nezabúdali na odkaz SNP a pokračovali v boji proti novodobým prejavom fašizmu a nacizmu.

Nezabúdať a pripomínať si – to by malo byť krédom našich nasledovateľov aj v budúcnosti.

Po stopách SNP

Milan Kováčik

Turistický oddiel Čierny Balog v spolupráci s obecným úradom usporiadal poslednú augustovú sobotu 49. ročník pochodu vďaka Po stopách SNP. Aktívnym pohybom v peknej prírode v rozľahlom chotári obce, ktorého dominantou je mohutný Klenovský Vepor sa usilujeme mladých motivovať k udržiavaniu tradície Povstania.

Turisti na pietnom akte pri pomníku na začiatku doliny Šaling.

foto: Jozef Kováčik

Pred požiarnou zbrojnicou v najvyššie položenej osade Dobroč sa 27. augusta zaregistrovalo okolo 200 účastníkov. Tri rôzne náročné trasy spájaj pietny akt pri pamätnom mieste SNP, výstup na Klenovský Vepor (1338 m n.m.) a zostup do cieľa k poľovníckej chate Bol-

diška v doline Šaling. Tu už od rána partia z poľovného združenia Dobroč varila guláš a držkový perkelt.

Neobišli sme pomníky SNP

Asi stovka turistov sa autobusom zrána vyviezla na štart pri povstaleckom cintoríne na Tlstrom Javore, kde odpočívajú 39 povstaleckých vojakov. Po pietnom akte začali zdolávať cez Vepor 20-kilometrovú trasu. Ďalších asi 80 turistov v autobuse sa na začiatku doliny Šaling zastavilo nad horárňou.

S predsedom ZO SZPB v Čiernom Balogu Rudolfom Kováčikom položili veniec k pamätnej tabuli s textom: „Na tomto mieste v hrdinskom boji za slobodu padol neznámy sovietsky partizán a náš občan Ján Kováčik. Česť ich pamiatke.“ Oboch zastreli fašisti 26. októbra 1944. Autobus pokračoval cez dolinu Pomyváč do sedla Chlpavice, odtiaľ turisti vystupovali najprv na Vepor a následne zostupovali ku chate pred Boldiškou.

Až na Vepor

Tretia skupina 15 turistov sa vydala na cestu o deviatej na čele so starostom Františkom Budovcom a predsedom turistického oddielu Ivanom Kučerákom. Pri pomníku obranných bojov a guľometčíka Jozefa Schona na začiatku doliny Páleníčné položili veniec úcty. Potom putovali hore Čiernou dolinou takmer až na Zadnú Kýčeru. Tam sa začala previerka ich kondície – strmý výstup na Vepor a späť k Boldiške.

Okolo poludnia začala v diaľke strašiť hrmavica. Mnoho turistov sa radšej rozhodlo na skorý zostup z Vepora, kde blesky udierajú najčastejšie. Takto sa vzdali tradičnej dvojkilometrovej prechádzky masívom Vepora na jeho južnú stranu k studničke Jánošíkova slza, nazvanej podľa rovnomennej povesti rodáka Ladislava Ťažkého. Verme, že mnoho z nás si 19. septembra pripomenie nedožitú 98. narodeninu tohto významného slovenského spisovateľa, ktorý svojimi románmi a povestami oslávil aj svoje rodisko.

Oslavy SNP v Bratislave

Ján Rohár

Delegácia SZPB sa 25. augusta na Námestí SNP v Bratislave zúčastnila na pietnom akte pri príležitosti 78. výročia SNP. Ako prví v sprievode položili už tradične veniec naši veteráni – Anka Bergerová a Karol Kuna. V mene SZPB vystúpil s prejavom člen ÚR SZPB Peter Weiss.

Naši odbojárni sa s Petrom Weissom vždy radi stretnú. A on s nimi. V bielej košeli je šéf koordináčného oddelenia ÚR SZPB Jozef Ťažký.

foto: autor

V príhovore zdôraznil jednotlivé tradície SNP a to vojenskú, politickú a štátoprávnu. Výročie SNP je podľa neho vždy príležitosťou pripomenúť si, že úloha bojovať proti prejavom fašizmu a ich schvaľovaniu v minulosti aj prítomnosti je trvalá. „Je zmyslom existencie Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, v mene ktorého mám tú česť dnes vystúpiť,“ dodal.

Na slávnosti sa zúčastnil aj predseda NR SR Boris Kollár, členovia vlády, diplomatického zboru ako aj zástupcovia hlavného mesta Bratislava a mestských častí.

V tento deň si pamiatku SNP pripomenuli desiatky členov SZPB aj v mestskej časti Karlová Ves, v Líščom údolí. K miestnemu pamätníku obetiam druhej svetovej vojny položila veniec starostka Dana Čahojová a tajomník ÚR SZPB Viliam Longauer s tajomníčkou ObIV SZPB Bratislava Katarínou Frišovou.

Oslavy v Rožňave

Milan Malček,

podpredseda ObIV SZPB Rožňava

Členovia nášho ObIV SZPB, ZO SZPB partizána Tótha a občania Rožňavy pripomenuli 78. výročie SNP 30. augusta. Po vyše 15 rokoch sa nám po rekonštrukcii pomníka slovenského partizána na Nám. 1. mája vrátilo dôstojné pietne miesto. Vence vďaka položili aj zástupca primátora Michal Drengubiak, pracovníci štátnej správy a vojaci OS SR.

Pri tejto príležitosti sme si pripomenuli aj členov SZPB v Rožňave, ktorí navždy opustili naše rady. Oživením programu bol životný príbeh už zosnulej bývalej tajomníčky ZO SZPB partizána Tótha Márie Füzekovej z Povstania. Záver osláv sa odohral pri pamätníku partizána Jozefa Tótha, ktorého v decembri 1944 zajali a umučili fašisti.

Podujatie spestrili povstalecké piesne sprevádzané harmonikou v rukách člena miestnej ZO SZPB Ivana Nemčoka. Autor článku napokon poďakoval všetkým prítomným, organizátorom i účinkujúcim za ich príspevok k dôstojným oslavám Povstania.

Na pamiatku svojho „patrona“, partizána Jozefa Tótha, rožňavskí členovia SZPB nikdy nezabúdajú.

foto: autor

Galéria odboja

Jubilujúci (100 rokov) Vladimír Mináč tvorí dosiaľ takmer hmatateľne živý horizont aktívnej pamäte, ale podnet a zobrazenie jeho postavy má hlbšie vrstvenia. Nech slúži ku cti novinárskej obce za 1. ČSR, že sa chopila problému ľudskej tváre. Lenže bol to ďalší jubilujúci Vladimír (120) Clementis, kto dodal celému problému vlastného výtvarného odkazu širší a výnimočný rozmer.

Osobne koncipoval na báze koláže a fotomontáže projektívny manifest časopisu DAV a davistov – už v roku 1925. Potom sa však aj on sám stal terčom novinovej kresby – karikatúry. Tak sa dialo najmä začiatkom 30. rokov. Zrejme pre jeho intelektuálny mysliteľský kaliber a pozíciu v slovenskej marxistickej ľavici. Stotočne sa totiž angažoval ako obhajca nespravodlivo prenasledovanej, pauperizovanej ľavice. Nešlo o pohľadanie, skôr o hlbšie uvedomované vedomie kvality, aj zahraničnopolitickej a sociálnej rozhradenosti Clementisa.

Pred dvadsiatimi rokmi sme na výstave v bratislavskom V-klube zverejnili nesmierne vzácnosti: originál karikatúry, diela Adolfa Hoffmeistera z roku 1931, ktorú darovala pani Lída Clementisová publicistovi Drahošovi Machalovi, ale aj ďalšie podoby. Napríklad od významnej kresliarky a portrétistky, ktorá sa uplatnila najmä v rám-

ci karikatúry predvojnového Československa, Ludmily Rambouskej (manželky herca Jána Jammického). V jej karikatúre je vyjadrený trampský a pútnický parameter toho, čo v našej kultúre znamenal DAV a davisti.

V období predmníchovskej republiky sú známe i maliarske portréty Clementisa a jeho manželky Lídy. Ide o štylizované vyjadrenia brazílskeho umelca Flavia de Carvalho, ktoré vznikli v roku 1938 v Prahe.

Naša kultúrna verejnosť má v povedomí aj dielo slovenského židovského výtvarníka Ivana Sorsa, ktoré v závere 70. rokov dopravil na Slovensko vtedajší minister zahraničných vecí ČSSR Bohuslav Chňoupek. Ide o portrétne vyzreté dielo z konca 40. rokov, pravdepodobne z obdobia dlhšieho pobytu Clementisa ako šéfa čs. diplomacie na Valnom zhromaždení OSN v New Yorku. Faksimile tohto portrétu vlastní akciová spoločnosť Perex ako súčasný vlastník denníka Pravda. V čase vykonštruovaných súdnych procesov začiatkom 50. rokov sa z Clementisovej podoby stal prikazovaný a známy retušerský problém. V 60. rokoch sa jeho podoby aktívne chopila sochárka Alina Ferdinandy. Autorskú kópiu, a teda originál jej monumentálneho portrétu, osadili v Tisovci na priečelí rodného domu V. Clementisa.

Z roku 1965 pochádza portrétna pamätná tabuľa sochára Valéra (Valeriána) Vavru nad podchodom za pomníkom SNP na rovnomennom námestí v Bratislave. Osadili ju na mieste pôsobiska tejto osobnosti v našom hlavnom meste v 30. rokoch.

Z roku 1972 je pozoruhodný pamätník na Námestí V. Clementisa v Tisovci od sochára Jozefa Horvátha a architekta Pavla Mikšíka. V oblasti maľby sa jeho podobami a osudmi zapodieval spolurodák z Tisovca maliar Rudolf Krivoš, neskôr žilinský sochár Ladislav Berák.

Pre hodnotové regenerovanie slovenského výtvarného umenia mnoho znamenalo aj pôsobenie Fedora Krišku vo funkcii námestníka a neskôr riaditeľa Galérie mesta Bratislavy, ktorý bol Clementisov príbuzný.

V našom povedomí žije aj umelecké úsilie Milana Medúza, učiteľa z Prievidze (1935–2018), ktorého ovplyvnilo pedagogické vedenie Márie Medveckej na meštianke v Námestove. Hoci bol amatér, jeho profesionálne dielo nazvané *Nedokončená kronika* vrylo výtvarné motto podujatí Roka V. Clementisa, na ktorom pred 20 rokmi participovala o niečo mladšia, no rovnako nadšená slovenská ľavica. Medúz svojším spôsobom zachytil aj portrét Laca Novomeského a ďalších ľavicových umelcov a politikov.

PhDr. Ladislav Skrak

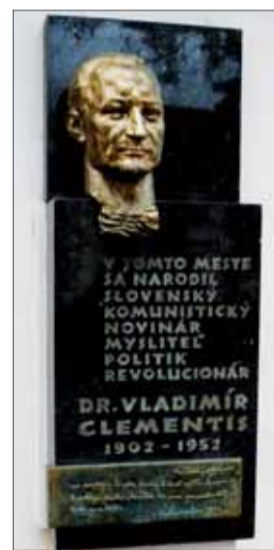
Akad. arch. Pavoj Mikšík a akad. sochár Jozef Horváth pamätník na Námestí V. Clementisa v Tisovci, mramor, oceľ a hydronárium, 1972.

Jedna z koláží Vladimíra Clementisa, DAV 1925.

Kresba Ludmily Rambouskovej zverejnená v Slovenskej prítomnosti v roku 1934.

Pamätná tabuľa s bustou Vladimíra Clementisa na jeho rodnom dome.

pomôcky: AZID, PIVEC, NIENT, ARIS, ALORA	napodobnenina	sužoval	dával do rámu	skratka pre a podobne	včelí produkt	sídlo v USA	zdobenie kovu kovem	ženské meno	autor výroku: SHAKE-SPEARE	ruský súhlas	len	pletená nádoba na zmo	majúca výrazné oči
farebná tekutina na písanie									divoko				
1. časť tajničky									abakus sídlo v Španielsku				
obruba obrazu				otvor prístavok domu						citoslovce upozornenia cudzíe mužské meno			
patriaci apovi					spočívala zízam						chem. zn. astátu milovník krásy		
starší český herec							ožiarená druh zeleniny						
vizigótsky kráľ						sídlo v Namibii ostrov v Polynézii						trocha namočená značka dlaždic	
pomôcky: ENID, ANAA, ASTOR, ALARICH	koniec, po anglicky	pravoslávny kláštor dóveruj						značka amerických cigariet eso					
značka elektrón-voltu			nič, po anglicky existuje						námet buď pri živote				
2. časť tajničky													
sen, po anglicky						ulúčenina dusíka s kovem						opytovacie zámeno	

Správne vylúštenie tajničky z č. 18 znie: **Oddych je korením práce.** Knihu posielame **Jolane Kováčovej z Prievidze.**

Vylúštenie tajničky posielajte na adresu: Redakcia Bojovník, Štúrova 8, 815 72 Bratislava, alebo na e-mail: bojovník@szpb.sk.

Noviny vychádzajú s finančnou podporou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

BOJOVNÍK
Dvojtyždenník antifašistov

Vydáva Slovenský zväz protifašistických bojovníkov • Šéfredaktor Braňo Ondruš, redaktori: Sofia Prátorová, Martin Krno, Boris Macko, web a FB: Ján Rohár a Branislav Balogh • Internet: www.szpb.sk a www.bojovník.eu, e-mail: redakcia@bojovník.eu • Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Štúrova 8, 815 72 Bratislava • IČO 00177431 • Neobjednané rukopisy a fotografie sa nevracajú • Vychádza dvojtyždenné, cena jedného čísla 0,70 € (0,44 € pre predplatiteľov) • Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty • Objednávky (aj do zahraničia) vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, 820 14 Bratislava 214, e-mail: predplatne@slposta.sk • Tlač: DOLIS GOEN, s.r.o., Sklenárska 6, 811 02 Bratislava • Ročník XLVI (LXVII) • Podávanie novinových zásielok povolené riaditeľom pošt pod č. 2606/93 zo dňa 27. 7. 1993 a RPR poštou Ba 12 z 15. 12. 1993 pod č. 191/93 • Index č. 49 036, ISSN 0323-2018 • ISSN 2585-9625 (online) • Evidenčné číslo: EV 204/08. Titul neprešiel jazykovou korektúrou.

ZRNKÁ HUMORU

Do redakcie nám opäť poslal za hrst' vtípvov náš spolupracovník z Banskej Bystrice Štefan Horváth.

V lekárni si mladý muž obzerá vystavený tovar. Lekárnik sa mu prihovori: „Mladý muž, môžem vám pomôcť? Chcete kondóm?!

„Nie, žiaľ, neskoro. Dva Sunary, prosím.“

* * *

Muž sa chystá vytapetovať byt a spomenie si, že kolega má taký istý a nedávno ho tiež vytapetoval. Ide za nám a pýta sa ho: „Koľko kotúčov si kúpoval?!

„Desať.“

Po tapetovaní ide za kolegom a nadáva mu: „Ty somár, veď som spotreboval iba päť kotúčov!“

„Však aj ja.“

* * *

Dekan sa pri prijímačkách pýta uchádzača: „Môžete mi povedať, prečo ste si vybrali štúdium práve na našej fakulte?!

„Ale oči, prestaň s tými hlúpyimi otázkami.“

História v štyroch vetách: Za Masaryka v našej dedine bola len nezamestnanosť, kostol a krčma. Za Gottwalda, Zápotockého a Novotného pribudla práca pre všetkých, JRD, škola, knižnica, kultúrny dom, kino a verejná doprava do obce. Za Husáka pribudla pošta, zdravotné stredisko, materská škôlka a dom smútku. Dnes je tam zase len nezamestnanosť, kostol a krčma.

* * *

Starý muž hovorí: „Svet sa neskutočne zmenil. Ja si pamätám na svoj prvý bozk a moja vnučka si už nepamätá na svojho prvého manžela.“

* * *

Chlap v lietadle, očividne s veľkým strachom, osloví letušku: „Ja letím prvýkrát a strašne sa bojím.“

Letuška na to: „Ach, vy chlapi ste všetci rovnakí, teraz mi v kokpíte presne rovnako plakal nový pilot.“